

Õiguskantsler

Hanno Pevkur
Riigikogu julgeolekuasutuste
järelevalvekomisjon
hanno.pevkur@riigikogu.ee

Teie 09.11.2019 nr

Meie 13.11.2019 nr 10-2/191645/1905611

Prokuratuuri sõltumatuse tagamine ja kontrollimine

Austatud hr Hanno Pevkur

Palusite õiguskantsleri volituste piires hinnata, kas süüdistustel prokuratuuri poliitilisest kallutatusest võib olla alust, ning selgitust selle kohta, kuidas sedalaadi etteheidete paikapidavust tõhusalt kontrollida.

Kokkuvõte

Kohus, prokuratuur ja kõik teised riigiasutused peavad olema sõltumatud, professionaalsed ja ausad ning lähtuma seadusest. Kui peaks selguma, et õiguskaitseasutused ei täida seadust, vaid poliitilisi suuniseid, on õigusriik ohus. Selliseks süüdistuseks peaks olema kaalukas ja konkreetne alus. Iga sellekohase kahtluse paikapidavust tuleb kontrollida.

Sõltumatuse tavapäraselt nõutavad tagatised on Eesti õiguskaitseorganitele loodud. Prokuröride valiku ja nimetamise kord, piirangud ja kohustused peaksid parteipoliitilise ja mis tahes muu lubamatu mõju eest kaitsma. Ka järelevalve on üles ehitatud nii, et rikkumised tulevad ilmsiks ja neile järgneb karistus.

Kui prokurör rikub ametikohustusi, algatatakse distsiplinaarmenetlus, mille tulemusel võidakse prokurör ametist vabastada. Kriminaalkaristuse ähvardusel on prokuröril keelatud nii teadvalt süütule isikule süüdistusakti koostamine kui temaga kokkuleppemenetluses kokkuleppe sõlmimine, samuti kriminaalmenetluse teadvalt ebaseaduslik lõpetamine või süüdistusest loobumine.

1. Eestis kehtib [kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõte](#), mis tähendab, et kuriteo asjaolude ilmnemisel on uurimisasutus ja prokuratuur kohustatud toimetama kriminaalmenetlust (kui puuduvad kriminaalmenetlust välistavad asjaolud või kui puudub alus kriminaalmenetlust lõpetada). Kriminaalmenetlust alustatakse kuriteole viitavate faktide, mitte inimese suhtes. Võimaliku kahtlustatava isik ei tohi kriminaalmenetluse alustamist mõjutada.

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

2. Prokuratuur juhib kohtueelset kriminaalmenetlust ja esindab kohtus riiklikku süüdistust. [Kriminaalmenetluse seadustiku](#) (KrMS) § 30 alusel teostab prokuratuuri volitusi kriminaalmenetluses prokuratuuri nimel prokurör sõltumatult, alludes ainult seadusele.
3. Kriminaalmenetluse mittealustamine ja lõpetamine alluvad kohtulikule kontrollile – kannatanul on õigus vaidlustada kohtus nii kriminaalmenetluse alustamata jätmine kui ka kriminaalmenetluse lõpetamine (nn [süüdistuskohustusmenetlus](#)).
4. Kui uurimisasutus või prokuratuur on rikkunud isiku õigusi, on võimalik esitada kaebus vastavalt prokuratuurile või Riigiprokuratuurile. Tegemist on nn [uurimiskaebemenetlusega](#), mis on mõeldud kohtueelse menetluse käigus tõusunud kiireloomuliste üksikküsimuste lahendamiseks.
5. Prokuratuur lahendab kaebuse määrusega ja see on omakorda vaidlustatav maakohtus. Tõstatatud küsimuse lahendab eeluurimiskohtunik, kelle roll on garanteerida täiendav põhiõiguste kaitse üksikute menetlustoimingute läbiviimisel.
6. Prokuratuuri tegevus allub ka edasistes menetlusetappides suures ulatuses kohtulikule kontrollile. Prokuröri ametikohustuste rikkumine, mh teadvalt alusetu kahtlustuse või süüdistuse esitamine tuleb kohtus suure tõenäosusega välja.
7. Kohtulikule kontrollile ei allu kriminaalmenetluse lõpetamine prokuröri otsusel juhtudel, mil konkreetset kannatanut ei ole, kuid prokuröri poolt kriminaalmenetluse teadvalt ebaseaduslik lõpetamine või uurimisasutusele teadvalt ebaseaduslikult kriminaalmenetluse lõpetamise loa andmine või süüdistusest loobumine on kriminaalkorras karistatav.
8. Prokuratuuri funktsioone konkreetses kriminaalmenetluses täitev prokurör allub [teenistuslikule järelevalvele](#). Ametikohustuste süüline täitmata jätmine või mittekohane täitmine kvalifitseeruvad distsiplinaarsüüteoaks, mille eest on distsiplinaarkaristusena võimalik ka prokuröri teenistusest vabastamine.
9. Justiitsminister saab algatada distsiplinaarmenetluse riigi peaprokuröri, juhtiva riigiprokuröri või juhtivprokuröri suhtes; juhtivprokurör temale alluva ringkonnaprokuratuuri prokuröride suhtes ja riigi peaprokurör kõikide prokuröride suhtes. Distsiplinaarmenetlus algatatakse omal initsiatiivil või taotluse alusel. Prokuratuuriseadus kirjeldab üksikasjalikult süüteo arutamist, karistuse määramist ja vajadusel vaidlustamist.
10. Õiguskantsler kontrollib prokuratuuri tegevust jälitustoimingute seaduslikkuse küsimustes ja hea halduse tava järgimisel (inimeste avaldustele vastamisel, menetluses toimuva lihtsal ja arusaadaval selgitamisel jne). Oleme tähelepanu juhtinud ka süütuse presumptsiooni vajalikkusele. Kriminaalmenetluse kohustuslikkusest tulenevalt tuleb kõiki kuriteokahtlusi kontrollida, ent seda tehes tuleks säästa inimesi nende enneaegsest käsitlemisest süüdlasena. Õiguskantsler ei tohi sekkuda käimasolevasse kriminaalmenetlusesse ega anda hinnanguid kriminaalmenetluse sisulistele asjaoludele – nt millised menetlustoimingud on konkreetses kriminaalmenetluses põhjendatud ja vajalikud; kuidas hinnata tõendeid; kas keegi tuleks mõista õigeaks või süüdi jne. See oleks lubamatu sekkumine õigusemõistmisesse. Õigust mõistab ainult kohus.

11. Õiguskantsleri ametiülesannete hulka kuulub ka Riigikogule [ettepaneku tegemine Riigikogu liikmelt saadikupuutumatus e aravõtmiseks](#). Peaprokuröri taotluse saamisel tutvub õiguskantsler kriminaalasja materjalidega, kuid ei hinda menetluses kogutud tõendeid. Õiguskantsler hindab materjale selleks, et tuvastada võimalik täitevvõimu kuritarvitamine või inimese tagakiusamine (sh poliitilistel põhjustel).

12. Riigikogul on õiguskaitseorganite sõltumatuse asjus esitatud hinnangute tõele vastavuse kontrollimiseks võimalik soovi korral moodustada [uurimiskomisjon](#) või laiemat teemaderingi korral [probleemkomisjon](#).

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise